

4. FORMATION OF KEY AND SUBJECT COMPETENCIES: INFORMATION AND COMMUNICATION

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ, ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КЛАСУ ТРУБИ

THEORETICAL ANALYSIS, DIDACTIC PRINCIPLES AND IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN THE ORGANIZATION OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF TEACHERS OF THE PIPE CLASS

*Володимир Кашперський
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
старший викладач кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та методики музичної освіти
м. Хмельницький, Україна
v.kashperski@ukr.net*

Обґрунтування актуальності проблеми. У сучасній музичній освіті здійснюються пошуки новітніх підходів до вирішення навчально-виховних завдань для підготовки педагогічних кадрів, які здатні до нестандартних дій та творчого підходу в розв'язанні професійних проблем, до використання в навчанні інтерактивних та інноваційних технологій тощо. Основними завданнями музичної освіти сьогодення є пошук шляхів підготовки сучасних педагогів-музикантів та досягнення високого рівня професійних вмінь та навичок. Тому збагачення ефективними методиками навчання та новими теоретичними ідеями є ключовою проблемою вітчизняної музичної педагогіки.

У професійній підготовці викладачів класів духових інструментів, зокрема класу труби, в закладах музичної освіти особливо важливе місце займає педагогічне спілкування, яке сприяє розвитку особистості здобувача освіти, його

творчої індивідуальності. Однак на практиці музичної освіти можливості педагогічного спілкування не враховуються повною мірою, поступаючись формуванню професійних вмінь та навичок. З переорієнтацією музичної педагогіки з навчального процесу на особистість здобувача освіти педагоги повинні досягти високої майстерності у своєму професійному спілкуванні, як у творчому процесі.

Аналіз актуальних досліджень. Чимало науковців в своїх працях розглядали проблеми професійної підготовки здобувачів музичної освіти до педагогічного спілкування (Олексюк, 2006; Падалка, 2008; Рудницька, 2005; Хоменко, 2019). Проте, незважаючи на досить широкий спектр досліджуваних напрямів щодо професійної підготовки здобувачів освіти музичних спеціальностей, ще недостатньо в музичній педагогіці висвітлено проблему професійної підготовки здобувачів в закладах музичної освіти до педагогічної роботи; практично не розглянуто прикладні аспекти впливу педагогічного спілкування на професійну підготовку викладачів класу труби в закладах музичної освіти.

Актуальність дослідження обумовлюється відсутністю методологічного забезпечення процесу оволодіння професійним педагогічним спілкуванням як засобом педагогічного впливу та рядом суперечностей між вимогами щодо досягнення в закладах музичної освіти високого рівня професійної підготовки викладачів класу труби.

Проаналізувавши дослідження науковців, які стосуються розглядуваної проблематики, можна відзначити, що не було проведено спеціальних фундаментальних досліджень в галузі музичної освіти щодо формування у викладачів класу труби професійних навичок педагогічного спілкування.

Дослідженнями особливостей застосування голосу як інструмента для вираження найтонших особливостей людської душі та поєднання слова і музики у вокальному мовленні займалися Антонюк, Білозор. У педагогіці проблему

педагогічного спілкування у своїх дослідженнях розглядали Волкова (2006), Зязун (2013), Савенкова (2005) Цимбалюк (2007).

Таким чином, системних розробок у плані застосування педагогічного спілкування в професійній діяльності викладача класу труби в закладах музичної освіти у вітчизняній науці не існує.

Мета: теоретично обґрунтувати доцільність управління педагогічним спілкуванням у процесі професійної підготовки викладачів класу труби.

1. Проблема спілкування у психолого-педагогічній літературі

Проблема спілкування найширше розроблялася в психологічній науці. Відтак педагог-дослідник, аналізуючи її досягнення, має можливість зрозуміти механізм регулювання спілкування, визначити рушійні сили його розвитку, мотивацію, основи ефективності цього процесу тощо.

Спілкування в широкому розумінні психологи визначають як процес зв'язку і взаємодії людей, один із способів реалізації соціальних відносин у ході їхньої життєдіяльності (Бех, 2003). Ця взаємодія спрямована на зміни в поведінці, в особистісно-смислових уявленнях партнера та зумовлена потребами спільної діяльності. Саме за допомогою спілкування люди вступають в релігійні, політичні, матеріальні та інші стосунки один з одним. Можна стверджувати, що спілкування – сукупність соціальних взаємин, кожен різновид яких має свій соціально-психологічний бік і проявляється в опосередкованому або безпосередньому контакті між людьми.

Теоретичні дослідження спілкування як однієї з центральних категорій сучасної психології здійснювали Бех, Міхалко, Супрун та ін. Теоретичні питання спілкування ґрунтовно розробляли Зязун, Максименко, Савенкова, Цимбалюк та ін.

Спілкування як комунікативну діяльність було розглянуто в таких аспектах: вербальна комунікація – Горлачов, Заброцький; сприйняття людини людиною –

Мудрик, Цимбалюк; процеси контакту при спілкуванні – Супрун; творче самопочуття особистості – Гаврилюк, Пруднікова.

На початку ХХ століття спілкування було розглянуто науковцями як механізм здійснення спільної діяльності і формування його колективного суб'єкта, з виділенням безпосереднього та опосередкованого спілкування; проаналізовано проблему ефективності спілкування та засобів керування спілкуванням при вихованні. Також було проведено перші психологічні та прикладні дослідження із спілкування.

У наукових дослідженнях починають висловлювати думки про внутрішній діалог, про внутрішнє мовлення, яке відбувається засобами спілкування. Слід підкреслити, що одним із напрямків розгляду спілкування стає дослідження системи значень. На думку вчених, спілкування з'являється до появи психічних процесів, визначаючи їхню структуру. Носієм структурних новоутворень, які спричиняються процесами спілкування, є знак, з якого формують мовленнєві та немовленнєві засоби впливу. Спілкування вважалось процесом взаємодії конкретних особистостей, які впливають одна одну певним чином. Визначаються три взаємопов'язаних компоненти спілкування:

1. Гностичний компонент – психічне відчуття суб'єктами спілкування один одного.

2. Емоційний компонент – ставлення один до одного суб'єктів спілкування.

3. Поведінковий компонент – взаємодія один з одним суб'єктів спілкування.

Вказавши на необхідність дослідження особливостей емоційної сфери людини, її поведінки, пізнавальних процесів, що виникають при спілкуванні, Москаленко стверджує, що ядром особистості є система відносин цієї особистості з дійсністю. Система відносин репрезентується внутрішніми умовами, у яких відображаються зовнішні впливи на особистість, що визначають індивідуальний характер її поведінки як відповідь на ці впливи.

Вказана індивідуальна система відносин особистості формується за допомогою її унікального досвіду соціально-психологічних зв'язків, що включає в себе спілкування, особливо в контексті найближчого соціального середовища. При спілкуванні відносини людини мають різну активність, вибірковість, позитивний або негативний характер. Засобом або формою спілкування є відносини людини з людиною (Москаленко, 2005).

Наприкінці ХХ століття науковцями були зроблені спроби описати та систематизувати найбільш поширені форми взаємозв'язків відносин при спілкуванні. Під час своїх досліджень вони працювали із двома групами людей. В одній об'єднали випадки відповідності справжнього ставлення людей один до одного в ході спілкування. До іншої віднесли ті випадки, коли люди використовують форми спілкування, які протирічать їхнім реальним ставленням один до одного. Причини наявності або відсутності відповідності в учасників спілкування між ставленням і звертанням визначалося не лише в особистісних особливостях кожного, а і в обставинах спілкування. Дослідники дійшли висновку, що справжні відносини можуть проявлятися лише за умови вільної взаємодії, а в умовах залежності один від одного відносини взаємодії приховуються або маскуються.

З позиції діяльнісного підходу спілкування розглядають у двох аспектах:

1. У якості сфери діяльності, де спілкування та активності взаємопов'язані, вони виявляються як дві взаємопов'язані, хоча і не рівноправні, складові індивідуального або суспільного життєвого процесу. Спілкування визначає як процес взаємодії людей, у якому його учасники своїм зовнішнім виглядом і поведінкою більшою або меншою мірою впливають на досягнення намірів, що є на думці.

2. Як самостійний вид комунікативної діяльності, де спілкування розглядають як особливий вид людської діяльності, не зводячи, однак, це поняття до предметної діяльності, вважаючи спілкування одним із головних видів діяльності

людини, докладно аналізуючи виховні можливості і характер впливу оцінки педагога на особливості морального та розумового розвитку здобувачів освіти, показуючи принципову важливість спілкування. Особливо детально досліджується природа і перетворювальні можливості шкільного педагогічного спілкування на прикладі виховного впливу оцінки, яка комплексно впливає на становлення і функціонування психічної організації дитини. Встановлюється якісний і кількісний оптимум спілкування, який необхідний для нормального розвитку особистості, вказується на багаторівневу, ієрархічну структуру явища спілкування, виділяє в ньому мезо-, макро- та мікрорівні: суспільство, у якому живуть і спілкуються люди, різні колективи, ближнє оточення, а також індивідуальні особливості спілкування кожної людини – все це визначає в цілому процес спілкування (Зязюн, 2004).

Проаналізувавши роль спілкування в індивідуальному розвитку людини і визначивши особливі функції спілкування на різних етапах розвитку, Зязюн (2004) відзначає головну функцію – виховання. Зокрема, він підкреслює, що очікування педагогічної оцінки або її відсутність за виконану роботу призводить більше до стресу та депресії, ніж до несхвалення викладача.

Дослідивши вище вказані аспекти спілкування з позиції діяльнісного підходу, можна зазначити, що від типу організації керівництва колективними відносинами залежить ініціативність у спілкуванні, творча активність взаємопов'язаних у колективній діяльності людей.

У психологічній науці спілкування розглядають як елемент діяльності, що є необхідною умовою спілкування, акцентується увага на роль спілкування як засобу засвоєння суспільного досвіду і залучення особистості до суспільних знань, а також умови розвитку мислення. Звертається увага на те, що спілкування в усіх випадках є не лише самостійною діяльністю, а й компонентом інших некомунікативних видів діяльності (Столяренко, 2008).

У наукових дослідженнях визначені механізми функціонування педагогічного спілкування. Саме взаємовплив викладача та здобувача освіти і є механізмом внутрішнього функціонування педагогічного спілкування, завдяки якому відбувається повне злиття їх позицій та формується нова психологічна спільність «ми». Це реалізується під час обміну інформацією, думками, при подоланні психічного напруження, формуванні емоційних позицій та міжособистісних відносин (Фомічова, 2002).

Спілкування є одним із особливих комунікативних видів діяльності, що самостійно постає на певних етапах онтогенезу. Згідно з методологічним положенням, специфіку спілкування як особливого виду людської активності визначає реалізація суб'єкт-суб'єктних відносин. Спілкування можна розглядати як окремий вид діяльності, при цій його особливості є те, що головним об'єктом є інша людина, а предметом – її внутрішній світ, включаючи почуття, переконання, погляди, знання тощо. У взаємодії між людьми використовуються не лише слова, а й різноманітні сигнали, такі як міміка та жести. Важливо пам'ятати, що при такій взаємодії кожен із партнерів виступає як об'єкт та як суб'єкт впливу.

Акцентуючи на значущості взаємодії та взаємозалежності спілкування та діяльності, Орбан-Лембрик (2003) зазначає, що діяльність є сферою предметної взаємодії, тоді як спілкування є позапредметною суб'єкт-суб'єктною взаємодією рівноцінних партнерів.

Волкова (2006) провела спробу синтезувати різні точки зору на проблему спілкування та визначила своє розуміння спілкування як складової спільної людської діяльності. Вона виокремила такі аспекти спілкування:

Комунікативний – пов'язаний із обміном інформацією, орієнтований на інших (аналіз мотивів, цілей, установок), розуміння значущості інформації та прагнення її прийняти.

Інтерактивний – пов'язаний із організацією взаємодії, забезпечує цілісність спілкування, співробітництво та співтворчість.

Перцептивний – пов’язаний із сприйняттям особистості вихованця вчителем та його самоутвердженням у колективі.

Можна констатувати, що різноманітність концепцій спілкування свідчить про складність і суперечливість розглядуваного явища. Значення терміна «спілкування» залежить від теоретичних позицій дослідників та науковців. Тому в наукових дослідженнях та розробках спілкування визначають як діяльність, відносини, взаємодію, взаєморозуміння, взаємовплив, процес.

Таким чином, можна стверджувати, що спілкування є важливою передумовою існування людини та особливою формою взаємодії та взаємовпливу між суб’єктами, яка виникає з потреб спільної діяльності.

Відповідно до мети спілкування розрізняють певні функції спілкування:

1. Контактна, що передбачає встановлення та підтримання взаємозв’язків.
2. Інформаційна, що передбачає сприйняття інформації, обмін думок і рішень.
3. Спонукальна, що стимулює активність суб’єктів спілкування, спрямовує їх на виконання різних завдань.
4. Координаційна, що орієнтує на узгодження дії під час спільної діяльності.
5. Амотивна, що пробуджує необхідні емоції та психічні реакції на передану інформацію.

Розглядаючи різні підходи науковців щодо вивчення ролі і функцій спілкування, ми відзначаємо, що вони зводяться до визначення виняткової ролі спілкування як у розвитку, так і у функціонуванні особистості.

Спілкування є важливим та складним процесом, що включає в себе не лише встановлення, але й постійний розвиток міжособистісних зв’язків. Це не просто обмін інформацією, але й створення та утримання взаєморозуміння та взаємодії між учасниками комунікації. З процесуальної точки зору спілкування розглядається як взаємодія суб’єктів, що спрямована на зміни в психологічних станах, поведінці та особистісно-сміслових уявленнях партнера. Тракткування спілкування в психологічній науці залежить від вихідних теоретичних та

критеріальних основ. На наш погляд, залежно від ситуації слід інтерпретувати поведінку здобувача освіти в діяльнісному та в особистісному розумінні. Визначення поняття спілкування набуває уточнення після розгляду цієї категорії власне педагогами.

У вітчизняній педагогічній науці категорію спілкування (як самостійну) почали розглядати лише в другій половині ХХ століття. Вона стала основою для досліджень Мудрика, Кан-Калика, Сухомлинського та інших. Однак поняття «педагогічне спілкування» має вже велику передісторію. Зокрема, що стосується педагогічного спілкування чи, скоріше, його аналізу з позиції предмета вивчення педагогіки, то деякі розробки було здійснено ще до початку ХХ століття.

Із поглибленням знань про феномен спілкування розвивалися і ставали більш досконалими уявлення про його роль у навчанні і вихованні. У ході досліджень враховували його тісний зв'язок із природною, практично предметною діяльністю суб'єктів навчання, що є одним із найефективніших засобів навчання та виховання. Перші дослідження, пов'язані з педагогічним спілкуванням, з'явилися ще в середині ХХ століття, однак тоді ще не використовували такий термін.

Слід зазначити, що за умови осмислення і програмування педагогом чіткої навчально-виховної мети, спілкування стає педагогічним. Проблему визначення поняття, структури та засобів оволодіння технікою педагогічного спілкування в своїх працях досліджували Зязюн (2004), Максименко (2015), Цимбалюк (2007) та інші. Макаренко та Сухомлинський педагогічне спілкування розглядали як вид професійної діяльності.

З теоретичної точки зору, щоб схарактеризувати спілкування як педагогічну категорію, необхідно врахувати такі складові: суб'єкт, включаючи його особисті якості, які проявляються у спілкуванні, такі як світогляд, потреба у спілкуванні, а також окремі елементи, такі як комунікативність, емпатія, комунікативні навички; міжособистісна привабливість; цілепокладання; предмет та засоби мовлення; простір та час; коло спілкування; а також сам процес спілкування, розглянутий як

сукупність комунікативних актів. Усі ці концепти утворюють систему, яка охарактеризовує спілкування як педагогічну категорію.

У науковій літературі існує багато різноманітних підходів щодо вивчення педагогічного спілкування. Один із них досить повно визначає педагогічне спілкування викладача та здобувача освіти в урочний та позаурочний час як професійне спілкування. Педагогічне спілкування (при такому підході) виконує певні педагогічні функції: створює сприятливий психологічний клімат, оптимізує навчальну діяльність та міжособистісні стосунки між викладачем та здобувачем освіти.

Як систему прийомів і навичок соціально-психологічних взаємодій педагога та суб'єктів навчання Кан-Калик (2000) визначив професійно-педагогічне спілкування змістом педагогічного спілкування, під час якого за допомогою комунікативних засобів відбувається обмін інформацією, виховний вплив, організація міжособистісних стосунків між викладачем та здобувачем освіти. Активатором та організатором цього процесу має виступати педагог.

Інший підхід вивчення педагогічного спілкування базується на процесі безпосередніх взаємовідносин людей один з одним, що ґрунтуються на розумовому усвідомленні і безпосередній передачі знань, думок і переживань відповідно до соціальних норм і умов здійснення ними діяльності. При цьому педагогічне спілкування повноцінно виконує свої функції тоді, коли той, хто навчається, виступає в ньому як активний творчий суб'єкт, що має знання, позицію, наділений здатністю самостійно мислити із внутрішньою етичною волею.

Досліджуючи проблему культури професійного педагогічного спілкування, можна дійти висновку, що професійне педагогічне спілкування – це не лише демонстрування знань, умінь і навичок, основ для їхнього вдосконалення, а й формування всебічно розвиненої гармонійної особистості, її виховання. Поняття культура спілкування включає в себе такі складові: розвинене мислення, здатність

осмислювати явища в різних сферах життя, освіченість, різноманітні форми, типи, засоби спілкування, чітка організація професійної діяльності. Культура спілкування складається і вдосконалюється як органічно взаємопов'язана культура вихованців і педагогів (Чмут, 2007).

Як взаємодію суб'єктів педагогічного процесу, що здійснюється знаковими засобами та спрямовується на значущі зміни властивостей, поведінки та особистісно-сміслових уявлень партнерів визначено педагогічне спілкування. З окремих досліджень зрозуміло, що педагогічне спілкування є одиницею навчально-виховного процесу, яка забезпечує творчий характер його перебігу. Саме це є центральною ланкою у творчості педагога.

Педагогічне спілкування – це один із компонентів педагогічної культури, який передбачає вміння педагога правильно оцінювати себе, розуміння здобувачів освіти та емоційно відгукуватися на їхню поведінку. Основним змістом педагогічного спілкування є досягнення духовної спільності педагога і здобувачів освіти, педагога і його колег, що сприяє формуванню ціннісної свідомості, ставлення до інших людей, до самого себе (Цимбалюк, 2007).

Дослідивши всі моделі соціального виховання, ми дійшли думки, що педагогічне спілкування – явище, яке ширше, ніж діалогова взаємодія, оскільки включає позавербальні та позаоб'єкт-суб'єктні стосунки. Крім того очевидним є те, що враховувати у вихованні та навчанні слід як системний, так і ситуаційний підходи. Проаналізувавши дослідження з питань діалогічного підходу до навчання, ми пропонуємо розглядати педагогічне спілкування як:

- процес обміну інформацією під керівництвом викладача;
- взаємодію в різних видах діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу;
- різнобічний та гармонійний розвиток суб'єктів навчання.

Виходячи з такого розуміння спілкування, можна визначити такі головні функції педагогічного спілкування: обмін інформацією, виховання, організація взаємодії, пізнання особистості.

Необхідно зазначити, що надто складним творчим завданням для педагога є досягнення цілісного спілкування. При безпосередньому спілкуванні педагога із здобувачем освіти слід завжди пам'ятати, що спілкування – це творчий процес. Навчання буде ефективним, якщо здобувачі освіти співпрацюють із контактним, терплячим, творчим педагогом, оскільки люди, як правило, завжди готові до творчих пошуків, якщо ці пошуки відбуватимуться в умовах психологічної безпеки та довіри. Щоб досягти цілісного спілкування, педагог повинен чітко визначити етапи, структуру комунікацій.

Основні етапи професійного педагогічного спілкування:

1. Створення викладачем моделі педагогічного спілкування при підготовці до заняття.
2. Організація безпосереднього професійного спілкування зі здобувачем освіти.
3. Управління професійним спілкуванням у навчальному та виховному процесах.
4. Моделювання та впровадження нової системи управління професійним спілкуванням в позаурочну діяльність.

Реалізація навчально-виховних систем, змісту педагогічного процесу досягається лише за допомогою організованого педагогічного спілкування. Основним критерієм ефективності педагогічного спілкування є якість навчання та здатність до самовдосконалення суб'єктів навчально-виховного процесу.

Отже, спілкування як основа навчального процесу, безперечно, відіграє важливу роль, і при вмілому застосуванні сприяє підвищенню ефективності навчання. Цей зв'язок між спілкуванням і навчанням на практиці було використано для створення нової форми навчання, за якої основним методом

роботи є ділова гра – не лише як форма спільного навчання, а й як засіб навчання спілкуванню та співробітництву (Падалка, 2008).

Ґрунтуючись на психологічній природі спілкування та особливостях взаємодії всіх суб'єктів навчання, можна зробити висновок про сутність педагогічного спілкування. Вона визначається спеціальною метою, яка полягає у впливі педагога на внутрішній світ здобувачів освіти, у необхідності зміни деяких їхніх особистісних особливостей, у перебудові їх життєвих позицій у потрібному напрямку. При цьому взаєморозуміння та взаємне співпереживання між педагогом і здобувачем освіти є основою досягнення мети спілкування.

2. Особливості педагогічного спілкування у процесі навчання та виховання

Педагогічне спілкування характеризується цілеспрямованістю, свідомо поставленою метою, прагненням педагога вирішити в процесі спілкування визначені навчальні, розвивальні і виховні завдання. Загалом, основою педагогічного процесу є сфера спілкування, яка складається з обміну думок, почуттів, переживань, і завдяки якій спрацьовують всі закони, принципи, правила навчання та механізми формування особистості.

Досить гострим у педагогіці є питання про взаємодію педагогічного спілкування з навчанням і вихованням. У сучасній педагогічній та психологічній науці ретельно розглядається значення спілкування у формуванні особистості, навчанні і вихованні здобувача освіти. Ці проблеми досліджують Бондаренко (2019), Зязюн (2013), Максименко (2015) та інші.

Спілкування має виховне значення не лише як засіб розширення загального світогляду, але й як фактор, що сприяє активному розвитку психічних уявлень, необхідних для успішного виконання конкретних діяльностей. Воно є необхідною умовою для формування загального інтелекту людини, включаючи сприйняття, увагу, мислення та пам'ять.

Таким чином, головним засобом педагогічного впливу є спілкування педагога та здобувачів освіти. У професійній роботі педагога спілкування – це основа взаємин викладача та здобувача освіти, яка сприяє успішному навчанню та вихованню, психологічно забезпечує виховний процес та є одним із головних засобів вирішення навчальних завдань.

Деякі дослідники у галузі спілкування спостерігають за взаємодією між спілкуванням та вихованням, виходячи з ідеї діяльності як основи. В їхній перспективі як спілкування, так і виховання вважаються двома ключовими характеристиками. Комунікативна діяльність (спілкування) і виховна діяльність взаємодоповнюють одна одну і, у певному змісті, можуть виконувати однакові функції. (Зязюн, 2009). Наприклад, за цим підходом виховання може розглядатися як оптимізація спілкування людей, оскільки через це формуються моральні норми, цінності, смаки, звички, установки та пріоритети.

Дослідники у наукових працях розглядають спілкування як сильний впливовий інструмент виховання. Справді, виховний аспект, який полягає в бажанні комунікатора спрямувати реакцію слухача на повідомлення відповідно до певних цінностей і пріоритетів, є характерним для будь-якого акту спілкування. Це виявляється навіть у випадках повторного передавання інформації через ланцюжок взаємозв'язку з іншими особами, технічними засобами тощо, навіть коли між ними існує значна часова дистанція, наприклад, у спілкуванні між різними поколіннями. Прагнення передбачити і керувати реакцією є ключовим моментом виховного процесу.

Отже, причина цього взаємозв'язку полягає в тому, що як спілкування, так і виховання є засобом і водночас умовою для самовідновлення, підтримки та розвитку діяльності у її внутрішній цілісності та конкретно-історичній залежності. Об'єктивно, завжди існує певна природна збалансованість цих двох аспектів діяльності – спілкування та виховання, оскільки вони взаємопов'язані як дві сторони тієї ж самої медалі.

При визначенні сутності взаємозв'язку спілкування та навчання є, зокрема, праці (Іванченко, 2004; Цимбалюк, 2007), в яких велика увага приділяється впливу різних ситуацій спілкування, в яких бере участь людина, на її розум, почуття і волю та на подальший розвиток у цілому її особистості.

Спілкування, як відомо, – це двобічний процес. Якщо для викладача спілкування – це вид професійної діяльності, то для здобувача освіти – вид життєдіяльності. Невід'ємним компонентом педагогічного спілкування є зворотний зв'язок, і в педагогічному спілкуванні він має принциповий, професійний характер (Зязюн, 2009).

Як зауважують психологи, постійно діючий зв'язок під час спілкування дає змогу по-справжньому організувати продуктивну взаємодію, а зворотний зв'язок, який добре функціонує, є однією з необхідних умов успішної роботи педагога. Зворотний зв'язок у ході спілкування відіграє надзвичайно важливу роль у співробітництві педагога та здобувача освіти, виконує коригуючу функцію (Бех, 2003). У цьому плані слід розрізняти зворотний зв'язок при мовленнєвому спілкуванні та зворотний зв'язок власне при педагогічному спілкуванні.

Специфікою мовленнєвого спілкування є те, що альтернативність позицій викладача та здобувача освіти не є обов'язковою. Тут спостерігається єдність думок, поглядів, точок зору. Л. Зязюн (2004) вважає, що педагогічне спілкування – передусім взаємодія виражених у слові морально-ціннісних позицій співрозмовників.

У контексті зв'язку спілкування з навчанням слід пригадати сказане раніше про роль спілкування в таких класичних методах і засобах навчання, як виклад матеріалу викладачем, пояснення, відповіді на запитання тощо. Наскільки ефективно спілкується здобувач освіти, який навчається з педагогом, наскільки зрозумілим, емоційно забарвленим, цікавим, дохідливим буде виклад наставника, наскільки він зацікавить здобувача освіти, викличе в нього пізнавальну активність, потребу у відповіді на запитання, що виникли, в набутті нових знань, наскільки

він повно й правильно відповість на його запитання, настільки ефективним буде навчальний процес, подальший розвиток його пізнавальних потреб.

Виступаючи провідною детермінантою педагогічного процесу, спілкування стає основним засобом для здійснення педагогічного впливу на особистість здобувача освіти, за необхідності відбувається оптимізація і корекція її змісту. У наукових працях виокремлюється діалогічний тип спілкування, який є оптимальним, тому що саме на ньому ґрунтується особистісно зорієнтований процес навчання, максимально розвиває виховний та творчий потенціал. Діалогічний тип спілкування базується на особистісних відносинах педагога і здобувача освіти та характеризує їх як рівноправних партнерів по спілкуванню. При цьому педагог безумовно приймає здобувача освіти як цінність саму по собі і передбачає орієнтацію на її індивідуальну неповторність. Для ефективної взаємодії викладача і здобувача освіти необхідною умовою є наявність довіри і позитивних взаємин між ними, які базуються на взаємоповазі й емоційному контакті. У спілкуванні педагог має змогу спрямовано впливати на формування особистості, розвиток особистісних цінностей здобувача освіти.

Такий виховний процес, який здійснюється як багатопланове і багаторівневе спілкування, кваліфікується як педагогічне спілкування чи педагогічний діалог. У педагогічному діалозі відзначається різниця в виховних підходах суб'єктів спілкування, де викладач виступає як представник особистісних цінностей, а здобувач освіти повинен їх засвоїти. Педагогічний діалог, який є процесом взаємодії між суб'єктами, виявляється у спілкуванні та обміні морально-ціннісних позицій учасників. Можливість розрізнити внутрішній і зовнішній діалог зв'явиться лише тоді, коли при визначенні педагогічного діалогу акцент робиться на морально-ціннісні позиції (Зязюн, 2004).

Отже, з'ясувавши взаємозв'язок виховання, навчання та спілкування, нескладно зрозуміти й значення спілкування для формування особистості, зокрема розвитку її певних рис. Можна зробити висновок, що спілкування пронизує

процес соціалізації людини, становлення її особистості. Справді, саме через педагогічне спілкування відбувається розвиток не лише когнітивних психічних функцій, а й естетичних почуттів, що важливо для музичної освіти. Не менше значення спілкування як діяльність має і для розвитку емоційної сфери людини, для формування її почуттів.

Педагогічне спілкування включає: подолання негативних настанов, використання діалогічних засобів навчання, впровадження позитивно-орієнтованих, а не педагогічних вимог, забезпечення належних умов для спілкування (вони залежать від того, кого навчає педагог, але включають охайність, оптимізм, активність тощо). Застосування на практиці знань про сутність педагогічного спілкування можливе лише за умови володіння технікою педагогічного спілкування та формування відповідних умінь та стилю педагогічного спілкування.

Проаналізувавши теоретичні аспекти наукової літератури, ми можемо зробити висновок, що поняття стиль спілкування застосовується для комплексної характеристики проявів індивідуальності в діяльності і спілкуванні.

Стиль відображає єдність, цілісність, структурний взаємозв'язок вказаної множини атрибутів спілкування педагога і його відносну стабільність при зміні ситуацій. Тобто, стиль спілкування виступає інтегральною характеристикою спілкування педагога, в якій проявляються світоглядні установки особистості, її спрямованість, ціннісні орієнтації і комунікативні здібності, вміння і навички.

Стилі педагогічного спілкування визначають залежно від критерію (керівна роль, ставлення до ситуації та здобувача освіти). Кожен зі стилів доцільно застосовувати в певній ситуації. Волкова (2006) у своєму дослідженні визначила шість стилів педагогічного спілкування: діалогічний, альтероцентричний, конформний, індіферентний, маніпулятивний, авторитарний.

У Шейна зазначено ті ж самі стилі, проте він додає до них ще один, таким чином виокремлюючи довірчо-діалогічний, альтруїстичний, конформний,

пасивно-індивідуальний, рефлексивно-маніпулятивний, авторитарно-монологічний і сьомий – конфліктний. У його дослідженні визначено стереотипи, властиві авторитарно-монологічному стилю (прагнення до домінування, орієнтація на примушення і дисциплінарні прийоми, ігнорування думки учнів і нетерпимість до заперечень, замкненість, агресивність).

Розглядають педагогічне спілкування як засіб педагогічного впливу в системі роботи закладів музичної освіти, як компонент психологічної готовності викладачів закладів музичної освіти до професійної діяльності, як фактор професійного становлення викладачів виконавських класів (Прудникова, 2001).

Ефективне педагогічне спілкування викладача класу труби в закладах музичної освіти передбачає гнучкий перехід від одного способу спілкування до іншого. Тому найбільш продуктивним є гармонійний, або системно-цілісний стиль спілкування, при якому проявляються в більш збалансованому вигляді всі зазначені параметри відповідно до умов творчої взаємодії.

У педагогічному спілкуванні, як і в інших видах спілкування, є свої принципи, дотримання яких зробить ефективним педагогічне спілкування. З цією метою слід застосовувати так звані невербальні засоби спілкування, до яких належать: оптико-кінетичні – жести, міміка, пантоміміка; паралінгвістичні – тональність, діапазон, динаміка та інтонація голосу; екстралінгвістичні – темп мовлення, застосування пауз; праксемічні – простір, час і організація комунікативного процесу.

Такі складові спілкування необхідно або заздалегідь продумати, розрахувати, або в процесі педагогічної взаємодії відтренувати з урахуванням індивідуальних особливостей суб'єкта навчання. Щодо виховної ефективності, то можна зазначити, що вона залежить не стільки від педагогічних форм і методів взаємодії педагога та здобувача освіти, скільки від духовності тих, хто спілкується, від їхньої психологічної сумісності, морально-естетичної взаємної привабливості. Для досягнення необхідної ефективності навчання та виховання педагог має досягнути

особистісні сторони сприйняття суб'єкта навчання як складної соціально зумовленої діяльності, що складається з різноманітних процесів – пізнавальних, емоційних, емоційно-оціночних.

Слід зрозуміти особливості його психічної організації, темпераменту, системи ідеалів, що зумовлені оточуючою культурою суспільства. Крім того, важливо створити атмосферу не підкресленої психологічної дистанції, а психологічної близькості, відвертості, довірливості, інтимності, що особливо потрібно в разі застосування індивідуальної форми навчання.

Для розширення меж спілкування, більшого розкриття внутрішнього світу і спонукання до самовираження здобувача освіти, необхідно професійно оволодіти різними засобами впливу, культурою мови, жестів тощо. Узагальнюючи сказане вище, визначимо деякі групи засобів педагогічного спілкування, що зумовлені їхнім функціональним значенням: пояснювальні, евристичні, комунікативні, художньо-семантичні (Волкова, 2006).

Вище вказані засоби педагогічного спілкування забезпечують орієнтацію на його властивості відповідно до умов життя у суспільній сфері, культурологічного контексту, адже сприйняття мовленнєвої сторони прямо чи опосередковано пов'язане з іншими процесами; семантична функція мовних структур полягає, передусім, в їхньому асоціативному зв'язку з дійсністю, зі світом людських думок, почуттів, стосунків, темпераменту тощо. Логіка семантичної системи знаків виражається в спрямованості від знаків зрозумілого предметного орієнтування до знаків складних смислових структур.

З метою дослідження структури, механізмів функціонування, етапів розвитку педагогічного спілкування нами з'ясовано сутність категорії спілкування в педагогічній науці і зроблено висновок про перспективність дослідження цього феномена як суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Осмислення впливу та значення педагогічного спілкування, його навчальної та виховної функцій, уміння практичного застосування є основним завданням

професійної підготовки майбутніх викладачів класу труби в закладах музичної освіти. Педагогічне спілкування як вид спілкування в професійній сфері характеризується різноманітними властивостями, оскільки пронизує навчальний і виховний процес. Педагогічне спілкування, на нашу думку, – це спеціально організований, керований процес з обміну інформацією, досягнення взаєморозуміння та взаємодії учасників навчально-виховної роботи з метою гармонійного та досконалого навчання суб'єкта педагогічної дії.

У процесі професійної підготовки викладачів педагогічне спілкування повинно ґрунтуватися на міждисциплінарному узагальненні філософських надбань, психологічних та педагогічних умінь і навичок спілкування, які на практиці дають можливість розкрити всі закономірності і сутність комплексної підготовки викладачів класу труби в закладах музичної освіти. Такий підхід має стати допоміжним в існуючій сьогодні музичній освіті та зробити її більш оптимальною та ефективнішою.

3. Педагогічне спілкування в структурі професійної підготовки викладачів класу труби в закладах музичної освіти

Особливості музичної освіти визначають специфіку педагогічного спілкування викладачів класу труби. Але через брак методик та комплексних способів застосування педагогічного спілкування в існуючій системі музичної освіти виникає невідповідність між вимогами закладів музичної освіти до викладачів та їхнім недостатнім володінням цими засобами.

Розгляд мистецтва як засобу спілкування дав змогу науковцям визначити взаємодію викладача зі здобувачем освіти як художньо-педагогічне спілкування. Вони зазначали, що відмінною рисою взаємодії педагогів-музикантів зі здобувачами освіти є емоційна платформа, зумовлена специфікою музики як виду мистецтва.

Існують різні погляди науковців щодо особливостей спілкування з наголошенням на естетично-чуттєвій природі музичного мистецтва, де зазначено,

що для майбутнього викладача дуже важливо розуміти проблеми спілкування у всіх їх аспектах, з'ясувати основну сутність цього явища та розміщувати теоретичні узагальнення для практики міжособистісних відносин. Викладач повинен усвідомлювати, що спілкування – це суспільний феномен, який взаємодіє між людьми, тому розуміння культурних відмінностей та уникнення упереджень є ключовими факторами успішної комунікації зі здобувачами освіти та колегами (Олексюк, 2006; Падалка, 2008; Рудницька, 2005).

У музичній педагогіці існують принципи взаємодії педагога зі суб'єктом навчання, які є загальнонавчаними. Це детермінація навчання: особистістю того, хто навчається; особистістю педагога; мистецтвом та включенням поетичних і естетичних компонентів. На наш погляд, точніше специфіку цієї взаємодії та взаємодетермінованості можна виразити через поняття діалогічної взаємодії: між музичним твором та суб'єктом навчання, між здобувачем освіти і педагогом; між педагогом і музикою.

Музична педагогіка зосереджується на взаємодії між учасниками навчального процесу, включаючи аспекти, які виходять за межі психолого-педагогічного розуміння цього терміну. Раніше, ієрархія була встановлена, де музичне виконавство мало переважаюче значення, а інші фактори ставилися на другорядне місце. Ми вважаємо, що методи та підходи загальної педагогіки повинні бути використані викладачами закладів музичної освіти в процесі навчання.

Музична культура та мистецтво музичного виконавства залежать від якості взаємодії та рівня спілкування між здобувачем освіти та викладачем. У музичній педагогіці важливу роль відіграють продуктивно-особистісні можливості взаємодії між педагогом та суб'єктом навчання, а також між суб'єктом навчання та музичним твором. Однак, традиційний музично-педагогічний процес не приділяв достатньо уваги психолого-педагогічній частині музичної педагогіки (Рябова, 2003).

Важливим фактором, який впливає на якість педагогічної діяльності в музичних закладах освіти, є організація ефективної професійної підготовки викладачів класу труби. Для належного обґрунтування доцільності використання педагогічного спілкування в системі підготовки викладачів класу труби необхідне також дидактичне обґрунтування. До цього часу професія, яку ми розглядаємо, не була предметом класичних педагогічних досліджень.

Професійна підготовка здобувачів освіти інструментальних класів, зокрема класу труби, поєднує музично-теоретичні знання, музично-виконавські вміння та навички і психолого-педагогічний досвід. Вона являє собою нерозривну єдність педагогіки та музичного мистецтва, включає комплекс загальнопедагогічних і спеціальних умінь. Здобувачів у закладах музичної освіти навчають індивідуально. Така побудова навчального і разом з тим виховного процесу в музичній педагогіці є еталонною формою його організації. Діагностування здобувача освіти дає змогу педагогу встановити рівень його музичної підготовки, ерудицію, інтереси, особливості характеру та темпераменту і відповідно до цього ставити перед ним конкретні завдання.

Ефективність всього процесу навчання в інструментальному класі залежить від того, чи використовуються доцільні прийоми впливу на вихованця. Арсенал же можливостей впливу визначається творчим характером роботи викладача, поєднанням класичних педагогічних засобів впливу. Імпровізаційна форма роботи – одна з характерних особливостей індивідуального заняття. Це пояснюється тим, що музичне виконавство є вихідним моментом роботи в класі, і рівень готовності здобувачів освіти до уроку, їх активність, ініціативність та реакція на музику є непередбачуваними.

Педагог і здобувачі освіти, спілкуючись як рівні, як дві яскраві особистості, два музиканти, разом знаходять нові нестандартні грані навіть давно відомих творів. Під час своєї діяльності вони відходять від традиційних підходів у пошуках нових музичних відтінків, барв тощо. І все це відбувається в процесі

діалогу викладача зі здобувачем освіти. Творчий взаємозв'язок, професійний взаємовплив створюють атмосферу контакту між педагогом та здобувачем освіти не лише на основі особистісних симпатій, а й духовного єднання, яке ґрунтується на відданості музиці.

Музиканти-педагоги, які мають великий досвід, відзначають важливість навичок побудови уроку з урахуванням особистості здобувача освіти. Проте в методичних розробках та порадах для викладачів класу труби педагогічне спілкування зазвичай не вважається основним, а розглядається з іншого погляду. Загалом, важливо підкреслити значення поваги до учня як творчої особистості, однак не існує конкретної системи впливу на особистість, яка б виходила за межі класичної музичної освіти.

Викладач класу труби – це специфічна професія, яка передбачає індивідуальний підхід до навчання. Це означає, що майбутній викладач або вже досвідчений спеціаліст повинен мати ряд особистісних якостей, які є необхідними для цієї професії. Ці якості складають інтегральну єдність особистості фахівця і включають в себе креативність, самостійність, ініціативність, активність, оптимізм і т.д.

Для успішного застосування особистісно-орієнтованого підходу в навчанні здобувачів освіти в класі труби, необхідно провести професіографічний аналіз професії викладача класу труби. Це означає визначення провідних та другорядних особистісних якостей, що потрібні для успішного виконання цієї професії.

Також слід розглянути компоненти роботи викладача класу труби та розробити власну модель структурного аналізу цієї діяльності. Крім того, важливо знайти місце й обґрунтувати роль педагогічного спілкування у контексті навчання в інструментальних класах.

Слід відзначити, що спілкування викладача й здобувача освіти музична педагогіка пов'язує з поняттям «мистецтво педагога». Викладачі-музиканти акцентують на важливості спілкування та вважають, що взаємодія між суб'єктами

спілкування має під собою визначальну роль у розвитку особистості здобувача освіти. У ході розгляду особливостей музичної діяльності викладачів класу труби було визначено їх специфіку, ознакою якої є емоційно-чуттєвий характер діяльності.

Лобов (2008) наголошував на значимості «психологічної горизонталі» в музичному професійному спілкуванні та вважав, що зовнішні ознаки, такі як зовнішність, манера спілкування, інтонація, міміка мають вплив на взаємодію між людьми. Він вважає, що спілкування є необхідною умовою збагачення в системі взаємодії «педагог-здобувач освіти».

Степаненко (2013) відзначає необхідність використання спеціальних методів під час навчального процесу. Вона підкреслювала, що не можна допускати створення сумної атмосфери на заняттях, коли викладач говорить, а здобувач освіти слухає. Тільки застосування спеціальних засобів дозволяє викладачам зробити свої слова цікавими, точними та оригінальними.

Ніколаєв (2010) наголошує на тому, що бесіда не повинна заважати уроку, проте учень при нагоді має спілкуватися з викладачем, з'ясовувати певні питання і не обов'язково технічного характеру. Отже, слово та комунікація продовжували достатньо активну роль у навчальному процесі в інструментальних класах, але це відбувалося без системного підходу.

Для розуміння ролі та функцій слів в педагогічному процесі необхідно розглянути ці питання більш докладно. Під час процесу навчання музики важливу роль виконує емоційний контакт та педагогічне спілкування між викладачем та здобувачем освіти. Управління власним емоційним станом та емпатія зі здобувачем освіти є ключовими компетенціями для викладача в музичній практиці (Кохановський, 2004). У своєму взаємозв'язку і взаємозумовленості вони сприяють створенню емоційного контакту та взаєморозуміння між викладачем і здобувачем освіти, забезпечують можливість педагогу виступати активатором та ініціатором у спілкуванні з тими, кого він навчає.

Викладач класу труби повинен розуміти, що спілкування, особливо на емоційному рівні, може збагатити виявлення та емоційний аспект учня та привнести нові якості, які раніше були недоступні. Що більше виражені емоції під час спілкування, то більше користі та задоволення отримують як викладач, так і учень.

У процесі спілкування на індивідуальних заняттях в класі труби важливо залишати здобувачеві освіти можливість самостійно досягати певних висновків – в інтерпретації музичного твору і в технічній реалізації певних ускладнень. Важливість розвитку самостійності в здобувачів освіти усвідомлює більшість педагогів. Існують два підходи до формування самостійності: перший, що визнає фактори зрілості, коли педагог не може вплинути на здобувача освіти, доки той сам не дозріє; другий – фактори технічної виконавської майстерності, які можуть бути підвладні викладачеві (Шиян, 2004). Існують і інші думки. Ніколаєв (2010) вказує, що саме спілкування має на меті розвиток самостійності, розвиток уміння завдяки глибокому аналізу нотного тексту відтворювати певний композиторський задум, який ґрунтується на правильному уявленні про музичний зміст твору, що його вивчають.

У процесі вивчення мистецтва гри на духових інструментах, зокрема на трубі, розвиваються різні якості здобувача освіти, які можуть не прямо впливати на його подальшу кар'єру як виконавця та педагога. Важливу роль у формуванні цих якостей відіграє педагогічне спілкування. Під час спілкування відбувається не лише передача знань та навичок, але й виховний процес.

Під час педагогічної практики в музичних закладах можуть виникати питання щодо формування етичних цінностей та відповідального ставлення до роботи. Крім того, важливим аспектом виховання є розвиток уяви, який досягається через постійне використання образного мислення учнів. У цьому процесі спілкування відіграє ключову роль (Ярошенко, 2004).

Здобувачам освіти іноді складно організувати процес навчання в ході педагогічної практики: спостерігається не лише брак досвіду, а й вмінь володіння педагогічним спілкуванням, також не вистачає організаторських здібностей і самостійності. У ході виховання можливі різні варіанти, проте особливе значення має активність самого здобувача освіти. Цього можна досягти шляхом недомовок на уроці, що зумовлює мобілізацію творчого потенціалу здобувача освіти, сприяє виявленню й розвитку кращих сторін його особистості, нахилів і здібностей, оскільки, як відомо, найкращі якості розвиваються під час активної цілеспрямованої діяльності. Крім того, у руслі виховного процесу одним із завдань викладача стає проблема, як викликати бажання спілкуватися – і в ході педагогічної діяльності, і зі слухачами.

У процесі відтворення музичного твору викладач відіграє важливу роль, оскільки його вміння правдиво та зрозуміло розповісти про музичний твір і виразне значення його образів є ключовим. У закладі музичної освіти навчання повинно розпочинатися з бесіди, під час якої учню надаються загальні відомості про композитора, твір, час, місце та умови його написання. Крім того, важливо доповнювати музичні інтерпретації словесними поясненнями з метою уточнення та збагачення уявлення про твір. Завдяки своєму більш високому рівню художньо-естетичного розвитку викладач може знайти більше тонкощів у музичному творі та розкрити перед здобувачем освіти непомічені раніше аспекти.

Використання діалогічного підходу в педагогічній практиці сприяє створенню такого типу навчання, де здобувач освіти зберігає право на власну інтерпретацію, власну позицію та переконання. Крім того, діалог сприяє регулюванню взаємодії та формуванню взаєморозуміння, яке виникає в результаті комунікативного спілкування між учасниками, що залежить від їхнього статусу. У діалогічній взаємодії взаємовідносини між учасниками характеризуються як діалектичний зв'язок асиметрії (суб'єкт-об'єктні) так і симетрії (суб'єкт-суб'єктні) позиції.

Один із важливих аспектів роботи викладача класу труби – це його публічний виступ. На цьому етапі виконавець може відчувати підвищене хвилювання і втрату зосередженості, тому для успішного виконання потрібні навички педагогічного спілкування. Важливо знайти такі слова, які допоможуть уникнути скутості та забезпечать художню та технічну свободу виконавця. Для ефективного опрацювання музичного твору викладач повинен мати глибокі знання про специфіку музичного мистецтва, програмний матеріал та майстерність викладання, врахувати індивідуальні особливості здобувача освіти. Його слова повинні передавати свідоме переконання та бути одним із видів комунікативного впливу.

Питання індивідуальності здобувачів освіти та його врахування є аспектом прибутку для кожного педагога. Воно включає в себе діагностику та аналіз особистості здобувача освіти, що вимагає оцінки не лише його музичних здібностей та таланту, але й його сильних та слабких сторін. Ми вважаємо, що педагогічне спілкування може змінити ключову роль у вирішенні питання врахування індивідуальності здобувачів освіти. Однак на сьогодні повної інформації щодо конкретних порад відомих педагогів музичного мистецтва щодо цього питання немає. Тому є потреба в розробці спеціальних підходів. Проте ця проблема може виникнути через оцінку сильних та слабких сторін учнів у особистісному та музично-виконавському плані, де педагогічне спілкування може мати важливе значення.

Оцінювання педагогічного спілкування може бути одним із методів діагностики в початковій професійній педагогічній діяльності здобувачів освіти. Цей метод є об'єктивним, оскільки базується на особистому досвіді та власних оцінках, тому може суттєво допомогти в процесі розвитку їхнього педагогічного спілкування. У цілому можна відзначити великі можливості, які відкриваються перед майбутнім педагогом внаслідок оволодіння вміннями педагогічного

спілкування. Це призводить до заміни суб'єкт-об'єктних відносин у системі «викладач-здобувач освіти» на суб'єкт-суб'єктні.

Проте, на нашу думку, роль і функції спілкування в музичній педагогіці не обмежуються лише цим. Слово є джерелом інформації, тому для збагачення художньо-розумового потенціалу та формування інтелекту суб'єкта навчання необхідною є система уявлень та абстракцій для музиканта. Роль слова педагога, на нашу думку, провідна, і її значення сьогодні ще не оцінено повною мірою. Для дидактичного обґрунтування специфіки застосування педагогічного та спілкування в музичній педагогіці можна використовувати професіографічний підхід до професії викладача класу труби. Розглядаючи передумови цього підходу, ми можемо проаналізувати, яким чином він розвивався в інших професіях.

Ми використовували кілька теоретичних концепцій для формування вмінь педагогічного спілкування у викладачів класу труби. Одна з таких концепцій – це концепція діяльнісного підходу Лазуркевича (2007), яка базується на тому, що будь-яка діяльність має свої власні дії, які є її складовими частинами.

За цією концепцією наша мета полягала в розробці системи навчання для здобувачів освіти, які навчаються в класі труби, що компенсує загально-педагогічну та музично-виконавську підготовку майбутнього викладача для педагогічної діяльності. Ми також застосовували принципи системного підходу та наближення професійної готовності здобувача освіти до соціально значущих цілей, щоб змінити відповідність професійно значущих знань та умінь.

Ми створили модель діяльності викладача класу труби, яка базується на трьох ключових аспектах: увага до особистості здобувача освіти, особистісні якості викладача та його професійна підготовка до педагогічної діяльності, що включає музично-теоретичні знання, музично-виконавські навички, методику викладання та педагогічні технології.

Процесуальна модель описує діяльність викладача класу труби поетапно, починаючи з початку організації заняття і створюючи атмосферу творчого пошуку

та емоційно-пізнавальної активності. Метою викладача є встановлення контакту зі здобувачем освіти, спонукання його до адекватної реакції на педагогічні впливи, стимулювання розвитку інтелектуальних, емоційних і творчих здібностей, а також організація завершення уроку із взаємним задоволенням від взаємодії.

Ефективність процесу креативної взаємодії залежить від логіки інтерпретаторського мислення. Викладач класу труби повинні мати особливі властивості взаємодії з образним мисленням і звуковим матеріалом як факторами музично-інтерпретаторської логіки. Це дозволяє поглиблювати уявлення здобувача освіти про музичний твір та поєднувати чуттєве та раціональне пізнання. Педагогічне спілкування сприяє розвитку асоціативності, образності, уяви та фантазії здобувача освіти, а також активізує пошук нестандартних рішень в процесі навчання.

На наш погляд, педагогічне спілкування є джерелом інформації та має ключову роль у розвитку художньо-образного мислення здобувачів освіти, у формуванні їх інтелекту, а також у створенні необхідних систем уявлень і абстракцій для музикантів-виконавців.

Для успішного розвитку вміння педагогічного спілкування в здобувачів освіти необхідно створити конкретні методичні розробки та діагностичні методики, які б оцінювали їх індивідуальні особливості, рівень сформованості музично-виконавських та професійно-педагогічних якостей відповідно до вимог до випускників закладів музичної освіти. Такі методики повинні бути спрямовані не тільки на організацію роботи розвитку вмінь педагогічного спілкування, а й на діагностику їхнього стану, щоб краще зрозуміти потреби і можливості кожного здобувача освіти.

Огляд науково-педагогічної та музично-педагогічної літератури показує, що досі не вирішено питання про те, як навчити учнів класу труби не лише використовувати, але й пропонувати для закріплення вміння педагогічного спілкування. Крім того, нечітко сформульовані критерії для оцінки рівня та

сформованості цих навичок у учнів. Тому необхідно створити новаторської методики навчання викладачів класу труби в закладах музичної освіти для покращення їх комунікативних навичок.

Ми вважаємо, що пропозиція проводити індивідуальні та групові заняття з учнями кожен семестр може бути корисною для подальшого закріплення структури та змісту педагогічного спілкування. Організація таких занять протягом третього та четвертого років навчання в процесі підготовки викладачів класу труби до педагогічної діяльності може виявитися оптимальним варіантом. Розробка таких заявок потребує рішення як змістовних, так і організаційних питань. Для перевірки методики розвитку педагогічного спілкування під час професійної підготовки викладачів класу труби було проведено дослідно-експериментальне дослідження. У цій роботі наведено суть, хід, результати та висновки даного дослідження.

Висновки

На сучасному етапі мистецької освіти вирішення навчально-виховних завдань потребує нетрадиційних підходів, що зумовлює потребу в підготовці нової генерації педагогічних кадрів. Для досягнення ефективного впливу на здобувачів освіти у класі труби викладачам необхідно володіти методами педагогічного спілкування. Крім того, музична педагогіка зазнає перебудови у зв'язку з гуманізацією музичної освіти та переорієнтацією на особистість здобувача освіти. Таким чином, зростають вимоги до педагогічних кадрів, які повинні засвоїти різноманітність педагогічного спілкування як творчого процесу та досягти в ньому високого рівня компетентності та майстерності. Тому важливо вивчити питання спрямованості навчального процесу в конкретному навчальному закладі на розв'язання розглядуваної проблеми. Її розв'язання може здійснюватися через встановлення впливу педагогічного спілкування на професійну підготовку до педагогічної діяльності викладачів класу труби в закладах музичної освіти.

Аналіз теоретичних питань педагогічного спілкування, у тому числі й ступінь розробленості проблеми формування вмінь педагогічного спілкування в дидактичному напрямі, дає підстави зробити такі висновки:

1. У наш час проблема спілкування стала найбільш актуальною в практичному та теоретичному аспектах. У сучасній теорії спілкування на основі класичних філософських концепцій, які узагальнюють досвід спільного життя людей та мотив людських взаємодій, з'явилися нові поняття, які розширили межі дослідження, що включають закладені практичні методи спільного спілкування людей та їх взаємодії. Для майбутнього викладача класу труби в закладах музичної освіти дуже важливо розуміти проблеми спілкування у всіх їх проявах, з'ясувати основну сутність цього явища та розміщувати теоретичні узагальнення для практики міжособистісних відносин.

2. Педагогічне спілкування розглянуто як багатоаспектне явище, як якісний рівень особливого виду діяльності. Визначено специфіку педагогічного спілкування в професійній діяльності викладачів класу труби в закладах музичної освіти. Ця особливість проявляється у творчому способі взаємодії між учасниками спілкування та у нюансах емоційного контакту, які відображаються під час навчання. Можливості застосування педагогічного спілкування в музичній освіті зумовлені поєднанням музично-теоретичних знань з професійно-комунікативними вміннями. Такий підхід збагачує музичне навчання надбаннями педагогічної та психологічної наук і робить його оптимальним та ефективним.

3. Після аналізу психолого-педагогічної літератури стало очевидним, що існує безліч підходів до визначення педагогічного спілкування та його використання у професійній підготовці викладачів класу труби в закладах музичної освіти. Ми дійшли висновку, що успішне володіння вмінням педагогічного спілкування потребує належної організації навчального процесу.

Педагогічне спілкування може бути ефективним чинником, який впливає на професійну підготовку викладачів класу труби в закладах музичної освіти, за

таких умов: єдності музично-виконавських, музично-теоретичних та психолого-педагогічних умінь як складових професійної підготовки здобувачів освіти; максимальної реалізації комунікативних умінь у професійній підготовці до педагогічної діяльності; впровадження методики розвитку вмінь педагогічного спілкування, розробленої на основі активних методів навчання, в чинну систему професійної підготовки здобувачів освіти закладів музичної освіти.

Проблема застосування педагогічного спілкування в системі професійної підготовки викладачів класу труби в закладах музичної освіти є багатогранною і вимагає подальшого вивчення. З нашої точки зору, науковий пошук має бути спрямований на вивчення проблеми самовиховання здобувачів освіти закладів музичної освіти та теоретичного обґрунтування, необхідності методики розвитку вмінь педагогічного спілкування, виявлення ефективних засобів формування на кожному етапі підготовки здобувачів освіти до педагогічного спілкування та відповідно до визначення неефективних дій.

Література:

- Бех, І. Д. (2003). Спілкування як масовий аспект людської життєдіяльності. *Сучасні проблеми психології та педагогіки : збірник наукових праць. 312.* (Beh, I. D. (2003). Communication as a mass aspect of human activity. *Modern problems of psychology and pedagogy : a collection of scientific papers. 312.*) [in Ukrainian]
- Бондаренко, О. О. (2019). *Педагогічне спілкування в системі розвитку комунікативних здібностей майбутніх фахівців : монографія.* Дніпро: ДНУ імені О. Гончара. 232. (Bondarenko, O. O. (2019). *Pedagogical communication in the system of development of communicative abilities of future specialists: monograph.* Dnipro: DNU named after O. Honchar. 232.) [in Ukrainian]
- Волкова, Н. П. (2006). *Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник.* Київ: Академія. 256. (Volkova, N. P. (2006). *Professional and pedagogical communication: a study guide.* Kyiv: Academy. 256.) [in Ukrainian]
- Зязюн, І. А. (2004). *Технології педагогічного спілкування: навчальний посібник.* Київ: Слово. 304. (Zyazyun, I. A. (2004). *Pedagogical communication technologies: a study guide.* Kyiv: Slovo. 304.) [in Ukrainian]
- Зязюн, І. А. (2009). *Педагогічний зворотній зв'язок в умовах модернізації освіти : монографія.* Київ: Слово. 304. (Zyazyun, I. A. (2009). *Pedagogical feedback in the conditions of modernization of education: monograph.* Kyiv: Slovo. 304.) [in Ukrainian]

- Зязюн, І. А. (2013). *Педагогічне спілкування як складова професійної компетентності вчителя*. Київ: Педагогічна думка. 224. (Zyazyun, I. A. (2013). *Pedagogical communication as a component of a teacher's professional competence*. Kyiv: Pedagogical thought. 224). [in Ukrainian]
- Зязюн, Л. І. (2004). *Педагогіка спілкування*. Київ: Либідь. 352. (Zyazyun, L. I. (2004). *Pedagogy of communication*. Kyiv: Lybid. 352). [in Ukrainian]
- Іванченко, І. І. (2004). *Спілкування і навчання: педагогічні виміри проблеми*. Київ: Педагогічна думка. 224. (Ivanchenko, I. I. (2004). *Communication and learning: pedagogical dimensions of the problem*. Kyiv: Pedagogical thought. 224). [in Ukrainian]
- Кан-Калик, В. А. (2000). *Професійно-педагогічна майстерність : навчальний посібник*. Київ: Либідь. 432. (Kan-Kalyk, V. A. (2000). *Professional and pedagogical skills: study guide*. Kyiv: Lybid. 432. [in Ukrainian]
- Кохановський, В. В. (2004). *Індивідуальний підхід до учнів у процесі навчання музики*. Київ: Музична Україна. 240. (Kokhanovskyi, V. V. (2004). *An individual approach to students in the process of learning music*. Kyiv: Musical Ukraine. 240). [in Ukrainian]
- Лазуркевич, О. М. (2007). *Діалог у навчанні майбутніх викладачів музики*. Львів: Львівська національна музична академія імені М. Лисенка. 224. (Lazurkevich, O. M. (2007). *Dialogue in the education of future music teachers*. Lviv: Lviv National Academy of Music named after M. Lysenko. 224). [in Ukrainian]
- Лобов, Л. М. (2008). *Музично-педагогічна майстерність: методика викладання музики у вищих навчальних закладах мистецького профілю*. Київ: КМ Академія. 528. (Lobov, L. M. (2008). *Music-pedagogical skill: the method of teaching music in higher educational institutions of the artistic profile*. Kyiv: KM Academy. 528). [in Ukrainian]
- Максименко, Г. О. (2015). *Особистість в контексті професійного розвитку вчителя: діагностика, проблеми, перспективи*. Київ: Слово. 316. (Maksymenko, G. O. (2015). *Personality in the context of teacher's professional development: diagnosis, problems, prospects*. Kyiv: Slovo. 316). [in Ukrainian]
- Москаленко, В. В. (2005). *Соціальна психологія : підручник*. Київ: Центр навчальної літератури. 624. (Moskalenko, V. V. (2005). *Social psychology: a textbook*. Kyiv: Center for Educational Literature. 624). [in Ukrainian]
- Ніколаєв, О. О. (2010). *Основи педагогіки вищої школи*. Київ: Слово. 208. (Nikolaev, O. O. (2010). *Basics of higher school pedagogy*. Kyiv: Slovo. 208). [in Ukrainian]
- Олексюк, О. М. (2006). *Музична педагогіка: навчальний посібник*. Київ: КНУКіМ. 188. (Oleksyuk, O. M. (2006). *Musical pedagogy: study guide*. Kyiv: KNUKiM. 188). [in Ukrainian]
- Орбан-Лембрик, Л. Е. (2003). *Соціальна психологія: посібник*. Київ: Академвидав. 448. (Orban-Lembryk, L. E. (2003). *Social psychology: a guide*. Kyiv: Akademyvday. 448). [in Ukrainian]
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. Київ: Освіта України. 274. (Padalka, G. M. (2008). *Art pedagogy: theory and methods of teaching art disciplines*. Kyiv: Education of Ukraine. 274). [in Ukrainian]

- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 360 с. (Rudnytska, O. P. (2005). *Pedagogy: general and artistic: a study guide*. Ternopil: Educational book – Bohdan. 360). [in Ukrainian]
- Рябова, О. В. (2003). *Методика педагогічної взаємодії в музичній освіті: педагогічні засади і технології*. Київ: Музична Україна. 224. (Ryabova, O. V. (2003). *Methodology of pedagogical interaction in music education: pedagogical principles and technologies*. Kyiv: Musical Ukraine. 224). [in Ukrainian]
- Савенкова, Л. О. (2005). *Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління*. Київ: КНЕУ. 212. (Savenkova, L. O. (2005). *Professional communication of future teachers as an object of psychological and pedagogical management*. Kyiv: KNEU. 212). [in Ukrainian]
- Степаненко, О. І. (2013). *Методика навчання: підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів*. Київ: Центр навчальної літератури. 408. (Stepanenko, O. I. (2013). *Teaching methods: a textbook for students of higher*<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/24046/1/Piddyachiy.pdf> *pedagogical educational institutions*. Kyiv: Center for Educational Literature). 408. [in Ukrainian]
- Столяренко, О. Б. (2008). *Методологічні та теоретичні засади розвитку толерантності у міжособистісних взаєминах студентів. Рідна школа. 6, 17-20*. (Stolyarenko, O. B. (2008). *Methodological and theoretical foundations of the development of tolerance in interpersonal relationships of students. Native school. 6, 17-20*). [in Ukrainian]
- Фомічова, Л. І. (2002). *Теоретичні підходи до навчання дітей в спеціальних школах. Актуальні проблеми теорії і практики спеціальної педагогіки і психології*. Херсон: ХДУ. 238. (Fomichova, L. I. (2002). *Theoretical approaches to teaching children in special schools. Actual problems of the theory and practice of special pedagogy and psychology*. Kherson: KhSU. 238). [in Ukrainian]
- Хоменко, Л. Ф. (2019). *Педагогічне спілкування у викладанні музичного мистецтва: монографія*. Київ: Слово. 312. (Khomenko, L. F. (2019). *Pedagogical communication in teaching musical art: monograph*. Kyiv: Slovo. 312). [in Ukrainian]
- Цимбалюк, І. М. (2007). *Психологія спілкування: навчальний посібник*. Київ: Професіонал. 458. (Tsybalyuk, I. M. (2007). *Psychology of communication: a study guide*. Kyiv: Professional. 458). [in Ukrainian]
- Чмут, Т. К. (2007). *Етика ділового спілкування: навчальний посібник*. Київ: Знання. 230. (Chmut, T. K. (2007). *Ethics of business communication: a study guide*. Kyiv: Knowledge. 230). [in Ukrainian]
- Шиян, М. І. (2004). *Формування самостійності учнів*. Київ: Світ. 176. (Shiyan, M. I. (2004). *Formation of students' independence*. Kyiv: World. 176). [in Ukrainian]
- Ярошенко, В. А. (2004). *Сучасні педагогічні технології в мистецькій освіті: навчальний посібник*. Київ: Основи. 256. (Yaroshenko, V. A. (2004). *Modern pedagogical technologies in art education: a study guide*. Kyiv: Basics. 256). [in Ukrainian]